

De schrijver die het onzichtbare zichtbaar wou maken

In memoriam John Berger

BRON: De Standaard Online, 4 januari 2017

Door Toon Horsten

De Britse schrijver John Berger leefde meer dan een halve eeuw lang in een gehucht van het Franse Alpendorp Quincy. Hij schreef er essays over kunst en literatuur, kortverhalen, gedichten, romans, theaterteksten en hoorspelen, en dacht na over een betere wereld.

Toen John Berger in 1972 de Booker Prize won voor zijn experimentele roman *G*, zorgde hij voor opschudding tijdens de uitreikingsceremonie. Hij liet weten de helft van het prijzengeld aan de Black Panthers over te maken. De andere helft van het geld gebruikte hij om een documentaire te maken over arbeidsmigratie in Europa. Centraal stond de vraag waarom iemand zijn dorp verlaat om zich in Europa te laten vernederen in de grootindustrie.

Dat John Berger zichzelf een marxist noemde, wekt dan ook geen verbazing. Ook al werd hij met de jaren minder radicaal, hij wou de wereld een geweten schoppen, en ging op zoek naar hoe economie en politiek de wereld bepalen, ook in de kunst. Hij wilde patronen blootleggen en stond altijd aan de kant van de onderdrukten.

Een essay is een verhaal

Aanvankelijk wilde Berger zelf kunstschilder worden, maar hij leerde in de kunstacademie vooral goed naar kunstwerken te kijken, en ontdekte dat zijn talent vooral daar lag: in het schrijven over kunst. Zijn hele leven zou hij stukken in tal van linkse kranten en bladen publiceren,

onder meer in *The New Statesman*. Details konden voor hem veel vertellen, en hij zag verbanden die niemand anders waren opgevallen. Hij wist zijn visie vaak op verrassende wijze te onderbouwen, zoals die keer toen hij grote verwantschap ontdekte tussen Francis Bacon en Walt Disney. Zijn essays waren pogingen om het mysterie van de kunst in woorden te vatten. *Ways of seeing*, een boekje dat hij (ook al in zijn wonderjaar 1972) schreef bij een gelijknamige BBC-serie, geldt als een standaardwerk, en ligt nog steeds met stapels in de meeste museumwinkels.

Berger wilde zelf kunstschilder worden, maar hij leerde in de kunstacademie vooral goed naar kunstwerken te kijken, en ontdekte dat zijn talent vooral daar lag

Berger's toon was doorgaans ernstig, maar hij maakte van elk essay wel een klein verhaal. En omgekeerd. Ook in zijn proza vind je essayistische passages. Een kort verhaal over een eenzame boer die accordeon speelt voor zijn koeien wordt dan plots een beschouwing over het wezen en de kracht van muziek.

Een Brit in de Alpen

Berger was – als Brit die als sinds 1962 in de Franse alpen woonde – bij uitstek een Europeaan. Zijn werk komt duidelijk uit de school van Orwell, maar draagt ook sporen van het werk van Duitse en Franse intellectuelen uit de twintigste eeuw. In zijn beste werk, de trilogie *De vrucht van hun arbeid*, komen die twee werelden bijeen. De eerste twee boeken uit de reeks, de verhalenbundels *Het varken aarde* en *Ver weg in Europa*, spelen zich niet toevallig af in een desintegrerend Frans alpendorp. Het laatste deel, de roman *Sering en Vlag*, is in een wereldstad gesitueerd, waar boeren uit de eerste twee boeken als arbeidsmigrant opduiken. Het leverde hem de bewondering op van onder meer Geoff Dyer (hij schreef een heel boek over Berger), Salman Rushdie, Jeanette Winterson en Tilda Swinton, die twee jaar geleden nog een vierdelige documentaire over hem produceerde.

Toen zijn goede vriend Henri Cartier-Bresson in augustus 2004 overleed, schreef Berger een ontroerend in memoriam. Hij probeert daarin het werk van de fotograaf

te vatten: 'Aan elke spoorwegovergang in Frankrijk hangt een stevig bord, een paneel waarop te lezen staat: "Attention! Un train peut en cacher un autre." Cartier-Bresson, welke gebeurtenis hij ook fotografeerde, zag de tweede trein en slaagde er meestal in die in zijn kader te vatten. Ik denk niet dat hij dat bewust deed, het was een gave die hij gekregen had. Hij fotografeerde het schijnbaar onzichtbare. En als hij het in zijn foto's had vastgelegd, werd het meer dan zichtbaar.'

En dat was precies wat Berger zelf als schrijver wilde doen.

De trilogie *De vrucht van hun arbeid* van John Berger werd vorig jaar door uitgeverij Schokland opnieuw in het Nederlands uitgebracht.